

سرآمدان میکروبیولوژی در ایران - بخش دوم

مریم تیموری^۱ و محمدرضا صعودی^۲

۱- موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

۲- گروه میکروبیولوژی، دانشکده علوم زیستی، دانشگاه الزهرا(س)، تهران، ایران

در ادامه معرفی پیشگامان میکروبیولوژی در ایران، در بخش دوم سرآمدان و مفاخر میکروبیولوژی ایران در حوزه در کشاورزی، صنعت و محیط زیست معرفی می‌شوند

دکتر سید روح الله پاکروان (۱۳۷۲-۱۳۰۱)

سید روح الله پاکروان در سال ۱۳۰۱ در شهرستان خوی دیده به جهان گشود. پاکروان تحصیلات مقدماتی را تا دوم دبیرستان در زادگاه خود به انجام رساند و برای ادامه تحصیل به تهران عزیمت نموده و موفق به اخذ دیپلم علمی گردید. وی در سال ۱۳۲۹ موفق به دریافت مدرک لیسانس در رشته فیتوپاتولوژی از انستیتوی کشاورزی (اگرونومیک) فرانسه گردید و در سال ۱۳۳۸ موفق به اخذ درجه دکتری میکروبیولوژی از دانشگاه سوربن فرانسه شد، و وی سرانجام دوره تخصصی رشته ایزوتوپها و اثرات آن بر میکروبها را در مرکز اتمی فرانسه در سال ۱۳۴۰ به پایان رساند. دکتر پاکروان را باید از نخستین کسانی بود که محیط های کشت میکروبی را در ایران با استفاده از امکانات محدود آن زمان تهیه نمود و شاگردان زیادی را نیز در این زمینه تربیت کرد. از تالیفات ایشان می توان به کتاب میکروب شناسی اشاره کرد که در توسط انتشارات دانشگاه تهران منتشر شده است. بر اساس اطلاعات موجود در کتابخانه دانشکده علوم دانشگاه تهران قدیمی ترین پایان نامه در رشته زیست شناسی در مقطع فوق لیسانس با موضوع " بررسی خواص میکروبیولوژیکی آئروباکتر آئروژنز (آئروباکتریاسه)" به راهنمایی دکتر پاکروان توسط خانم سیما مبین نوشته شده است. وی سرانجام در ۱ شهریور ۱۳۷۲ در تهران در گذشت.

دکتر فتح اله فلاحیان (۱۳۹۲-۱۳۰۸)

فتح الله فلاحیان در نهم شهریور ۱۳۰۸ هجری شمسی در خانواده ای مذهبی در شهر قم دنیا آمد، نامبرده پس از گذراندن دوران ابتدایی، در مدرسه حکیم نظامی قم در دوره متوسطه مشغول تحصیل شد و همزمان در مدرسه فیضیه قم نیز به فراگیری علوم دینی پرداخت. در اوقات فراغت نیز به کار در مزرعه پدری می پرداخت و با کلیه امور کشاورزی و باغبانی به طور عملی آشنا شد؛ وی پس از اخذ دیپلم طبیعی، علیرغم قبولی در آزمون ورودی رشته پزشکی دانشگاه شیراز، در سال ۱۳۲۸ هجری شمسی عازم تهران شد و سپس زیر نظر اساتیدی همچون دکتر شیبانی و دکتر خبری موفق به اخذ درجه لیسانس در رشته علوم طبیعی (زیست شناسی) در سال ۱۳۳۲ هجری شمسی و درجه فوق لیسانس در رشته امراض نباتات (فیتوپاتولوژی) در سال ۱۳۳۹ هجری شمسی از دانشگاه تهران شد. در این میان وی به عنوان دبیر در دبیرستان و سپس در دانشگاه تهران مشغول به کار شد، نامبرده

پس از دریافت بورس دولتی کشور فرانسه، در سال ۱۳۴۳ هجری شمسی زیر نظر پروفسور روژه‌هایم قارچ شناس پرآوازه فرانسوی موفق به دفاع از رساله خود و اخذ درجه دکتری علوم در رشته قارچ شناسی از دانشگاه پاریس شد. فلاحیان از سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۹۰ هجری شمسی به مدت ۵۸ سال به عنوان دبیر و سپس استاد دانشگاه به امر تدریس و تحقیق اشتغال داشته و بیش از ۳۶ رساله دکتری و بیش از ۱۰۰ رساله کارشناسی ارشد راهنمایی کرد. وی به علت مرگ تعدادی از اهالی آذربایجان ناشی از مصرف قارچ‌های سمی، به آذربایجان رفت و نقش مهمی در آشنایی مردم با قارچ‌های سمی منطقه ایفا کرد. پس از انقلاب در سال ۱۳۵۹ هجری شمسی از دانشگاه تهران بازنشسته شد و به قم بازگشت تا به استراحت و پرورش گیاه و زراعت پرداخت اما همکاری وی با دانشگاه تهران بعنوان استاد مدعو قطع نشد. پس از تأسیس دانشگاه آزاد اسلامی، در سال ۱۳۶۵ هجری شمسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم را بنیانگذاری کرد و تا زمان مراجعت به تهران رییس این دانشگاه بود؛ پس از بازگشت به تهران تا ۱۳۹۰ هجری شمسی بعنوان استاد و مدیر گروه در واحد علوم و تحقیقات به امر راهنمایی دانشجویان در مقاطع دکتری مشغول بودند. فلاحیان همچنین از سال ۱۳۷۰ هجری شمسی به مدت حدود ۱۵ سال بعنوان دبیر کمیته سه نفره ارزشیابی شورای عالی انقلاب فرهنگی با اعزام اساتید به واحدهای مختلف خدمت بی‌تظیری در جهت تصویب بیش از پنج هزار رشته تحصیلی دانشگاه آزاد اسلامی کرده است. در این مدت ارتباط وی با مجامع علمی خارج کشور از جمله دانشگاه سوربن پاریس و آکادمی علوم فرانسه نیز ادامه داشت. وی اقدام به تأسیس تعدادی نشریه علمی از جمله مجله علمی پژوهشی جهش، مجله علمی پژوهشی دانش زیستی ایران (ورامین)، مجله علمی پژوهشی علوم زیستی (اراک)، مجله علمی پژوهشی علوم زیستی کاربردی (واحد علوم و تحقیقات)، فصلنامه شناخت و کاربرد گیاهان دارویی کرده است. فلاحیان علاوه بر آموزش تعداد زیادی از دانشجویان، مولف بیش از ۱۲۰ عنوان اثر علمی پژوهشی و تحقیقاتی در زمینه‌های قارچ‌شناسی، گیاه‌شناسی و بیماری‌شناسی گیاهی است. وی در این مقالات دو گونه قارچ جدید و چهار گونه گیاهی جدید و چهار ژن جدید در قارچ‌های میکروسکوپی را برای اولین بار در دنیا معرفی و توصیف کرده‌است؛ وی اولین گونه جدید قارچی از جنگل‌های آمل واقع در شمال ایران بدست آورده بود را در سال ۱۳۵۱ به نام ایران نامگذاری کرد (ولواریا ایرانیکا، *Volvaria iranica*. Fallahyan). پدر علم قارچ شناسی ایران همچنین تعداد زیادی از گیاهان، قارچ‌ها، و گل‌سنگ‌ها را برای اولین بار در ایران، شناسایی کرده است. از تالیفات ایشان می‌توان کتاب قارچ‌های سمی و خوراکی و نیز کتاب بریوفیت‌ها و گل‌سنگ‌ها را نام برد که بارها تجدید چاپ شده و کتاب مرجع بسیاری از محققان در این زمینه بوده‌است؛ کتاب گیاهان دارویی ایران نیز کتاب مرجع بسیاری از پژوهشگران و داروسازان می‌باشد. فلاحیان در سحرگاه ۲۷ تیرماه ۱۳۹۲ خورشیدی، در سن ۸۴ سالگی در تهران دار فانی را وداع گفت.

دکتر اشرف السادات نوحی (۱۳۹۸-۱۳۱۲)

اشرف اسادات نوحی در سال ۱۳۱۲ در اصفهان بدنیا آمد. تحصیلات اولیه را در شهر زادگاه خود به پایان رساند. در سال ۱۳۳۶ موفق به اخذ لیسانس در رشته طبیعی از دانشگاه تهران شد. برای ادامه تحصیلات عازم کشور آلمان شد و در سال ۱۳۳۹ فوق لیسانس خود در رشته زیست شناسی را از دانشگاه یوستوس لیپینگ در شهر گیسن آلمان به پایان رساند. او موفق شد دکترای خود در رشته میکروبیولوژی را از همان دانشگاه و در طی سه سال با درجه بسیار خوب در سال ۱۳۴۱ بگیرد. بعد از اتمام دوره دکتری، یک دوره تخصص و پژوهشی را در زمینه میکروبیولوژی در دانشگاه محل تحصیل خود گذراند. پس از بازگشت به کشور در سال ۱۳۴۲ به عنوان عضو هیئت علمی دانشگاه تهران با درجه استادیاری در گروه میکروبیولوژی به استخدام دانشگاه تهران درآمد. و فعالیت های علمی خود که شامل تدریس و تحقیق بود را شروع کردند. ایشان در سال ۱۳۴۷ به مرتبه دانشیاری و در سال ۱۳۷۶ به مرتبه استادی (پایه ۲۵) نائل آمدند. ایشان ۳۶ سال در دانشگاه تهران خدمت کردند. بعد از بازنشستگی از دانشگاه تهران در سال ۱۳۷۸، با دانشگاه آزاد همکاری داشتند. خانم دکتر نوحی در سال ۱۳۹۸ به رحمت خدا رفتند.

دکتر فریدون ملک زاده (۱۳۹۱-۱۳۱۳)

فریدون ملک زاده در سال ۱۳۱۳ در تبریز بدنیا آمد. در ۱۳۳۵ موفق به اخذ مدرک کارشناسی در رشته زیست شناسی و در ۱۳۳۸ کارشناس ارشد در رشته فارچ شناسی از دانشگاه تهران موفق شد و در ۱۳۳۹ برای ادامه تحصیل به آمریکا رفت و مدرک دکتری در رشته باکتری شناسی گرفت. در ۱۳۴۵ بار دیگر به آمریکا سفر کرد و درجه فوق دکتری خود را در زمینه اکولوژی میکروبها گرفت. از ۱۳۵۱ با سمت استاد میکروبیولوژی در دانشگاه تهران به تدریس پرداخت. در ۱۳۷۴ به عنوان استاد ممتاز برگزیده شد. در ۱۳۷۸ به سبب کشف دو میکروب جدید تجزیه کننده سلولز خاک های جنگلی ایران، جایزه جشنواره خوارزمی و لوح نشان یونسکو را از آن خود کرد. در ۱۳۷۹ بازنشسته شد و در ۱۳۸۳ به دریافت لوح و جایزه بهترین پژوهشگر بازنشسته نائل آمد.

مقاله‌های علمی و پژوهشی فراوان در نشریات معتبر علمی بین‌المللی منتشر کرد. از نخستین مقالات منتشر شده با موضوع میکروبیولوژی در ایران می‌توان به مقاله "ارزیابی خاصیت ضد میکروبی فناکلریدین کلراید علیه باکتریها" را نام برد که توسط دکتر ملک‌زاده در در نشریه دانشکده علوم در فروردین ۱۳۴۷ منتشر شده است. از آثار او می‌توان میکروبیولوژی عمومی (ملک زاده و شهامت) و بیوتکنولوژی میکروبی ۲ جلد (ملک‌زاده، صعودی و ملک زاده) و دهها مقاله نام برد. وی که پدر علم باکتری شناسی ایران لقب گرفته در شهریور سال ۱۳۹۱ به دیار باقی شتافت.

دکتر جعفر ارشاد (۱۳۱۵ -)

تحصیلات ابتدایی خود را از سال ۱۳۲۳ تا ۱۳۲۹ در دبستان فردوسی گرگان و مقطع متوسطه را از سال ۱۳۲۹ تا ۱۳۳۵ در دبیرستان ایرانشهر گرگان در رشته ی طبیعی گذراند. وی در سال ۱۳۳۵ در دانشکده ی کشاورزی دانشگاه تهران در مقطع کارشناسی پذیرفته شدند و در همان دانشگاه نیز به مقطع کارشناسی ارشد راه یافتند و در سال ۱۳۳۹ مدرک فوق لیسانس خود را از دانشگاه تهران دریافت نمودند. در سال ۱۳۴۵ با دریافت بورسیه تحصیلی عازم کشور آلمان شد و در اواخر سال ۱۳۴۹ موفق به اخذ مدرک دکترای بیماری شناسی گیاهی با گرایش قارچ شناسی از دانشگاه فنی برلین آلمان گردید. دکتر جعفر ارشاد پس چند دهه فعالیت های علمی، پژوهشی و اجرایی برجسته در سال ۱۳۸۶، در مرتبه استاد بازنشسته و در حال حاضر در گرگان و تهران ساکن می باشند. از مهم ترین افتخارات وی می توان به دریافت نشان پژوهش کشور از ریاست جمهور؛ لوح تقدیر از معاون اول رئیس جمهور و رئیس شورای پژوهش های علمی کشور ؛ لوح تقدیر از معاون وزیر و رئیس سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی؛ کسب رتبه در پانزدهمین جشنواره بین المللی خوارزمی؛ کسب جایزه دکتر حجارود از انجمن قارچ شناسی ایران ؛ نامگذاری کلکسیون ملی قارچ های زنده ایران به نام ایشان ؛ نامگذاری چهار فقره قارچ توسط محققان خارجی و داخلی به نام ایشان؛ نام گذاری سالن اجتماعات در مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی گلستان ؛ محقق نمونه وزارت کشاورزی در سال ۱۳۷۴؛ لوح

تقدیر از وزیر علوم تحقیقات و فناوری به مناسبت کسب رتبه اول پژوهشگر نمونه سال ۱۳۸۰ وزارت جهاد کشاورزی ؛ لوح تقدیر از COMSTECH در سال ۲۰۰۲ ؛ اشاره نمود.

دکتر حسن تاج‌بخش (۱۳۱۶ -)

حسن تاج‌بخش در دوم آبان ماه ۱۳۱۶ در تهران، محله امام زاده یحیی (ع) متولد شد. پدرش از کارشناسان وزارت کشاورزی سابق و مادرش بانویی خانه دار بود که بیشترین تأثیر ایمانی و فرهنگی را بر او گذاشت. تحصیلات دوره ابتدایی را در دبستان راستی به پایان رساند و در سال ۱۳۲۹ برای تحصیلات متوسطه به دبیرستان علمیه رفت و سرانجام از دبیرستان مروی دیپلم گرفت. پس از آن در سال ۱۳۳۵ با شرکت در کنکور دانشکده دامپزشکی، قبولی در این رشته و طی این دوره، در سال ۱۳۴۰ از دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران دانش‌آموخته شد. وی در دی ماه همین سال با عنوان افسر وظیفه، به خدمت سربازی رفت و طی شش ماه دوره طب نظامی را گذراند؛ در آن مدت صبح‌ها مسئول بازرسی بهداشت مواد غذایی پادگان بود. پس از آن به مدت یک سال صبح‌ها در آزمایشگاه میکروب‌شناسی اداره دامپزشکی فعالیت داشت و بعدازظهرها در دپارتمان میکروب‌شناسی دانشکده دامپزشکی فعالیت می‌نمود. در سال ۱۳۴۲ پس از پایان دوره سربازی، در امتحان دستیاری دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران شرکت کرد و از شهریور ماه همان سال به عنوان دستیار میکروب‌شناسی انتخاب شد. در سال ۱۳۴۳ با استفاده از بورس دولت فرانسه، برای اخذ تخصص میکروب‌شناسی و ایمنی‌شناسی، بیماری‌های گرمسیری و باکتریهای بی‌هوازی به فرانسه عزیمت نمود و مدتی در آزمایشگاه دانشکده دامپزشکی و انستیتو پاستور لیون فرانسه به تحقیق مشغول شد و دو سال نیز در انستیتو پاستور پاریس دوره‌های تخصصی میکروب‌شناسی و ایمنی‌شناسی را گذراند و در هر دو زمینه در بین تمام دانشجویان با رتبه ممتاز فارغ التحصیل و شاگرد اول شد. وی همچنین در انستیتو پاستور پاریس در سرویس شیمی میکروبی، در مورد نقش ایمنی‌زایی و آنتی‌ژن‌های تیموس تحقیق نمود و در سال ۱۳۴۶ برای خدمت به مردم، به وطن بازگشت. سال ۱۳۴۷ کتاب «ژنتیک باکتری‌ها»

را تالیف کرد که در آن زمان نقطه عطفی در علم جدید و ناشناخته ژنتیک در ایران بود؛ در همین سال‌ها به مقام استادیاری گروه میکروپزشکی دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران و سه سال بعد به درجه دانشیاری ارتقاء یافت. در سال ۱۳۵۳ به دعوت دانشگاه بریستول انگلستان به مدت یک سال در دانشکده دامپزشکی آن کشور به تحقیق و پژوهش پرداخت که نتیجه آن دو مقاله دربارهٔ تهیه واکسن مؤثر بر ضد سالمونلا دابلین است. او در سال ۱۳۵۵ به عنوان استاد ممتاز میکروپزشکی دانشگاه تهران انتخاب گردید. تاج‌بخش در طی سال‌های فعالیت علمی‌اش عضو پیوسته فرهنگستان علوم و مدیر گروه میکروپزشکی و بیماری‌های واگیر دانشکده دامپزشکی بوده‌است. او در سال ۱۳۸۰ به عنوان چهره ماندگار رشته دامپزشکی برگزیده شد. استاد حسن تاج‌بخش دانشمندی چند ساحتی است، تخصص ایشان در میکروپزشکی، ایمنی‌شناسی، دامپزشکی، تاریخ پزشکی و دامپزشکی ایران، تصحیح متون پزشکی و نیز احاطه‌ای که به زبان و ادب فارسی دارد، آثارش را در عین پیوستگی موضوع، متنوع و پر جاذبه ساخته است. آثار تخصصی و علمی استاد تاج‌بخش پس از چند دهه هنوز هم مرجع و کتاب درسی دانش پژوهان رشته‌های پزشکی و دامپزشکی برخی از دانشگاه‌های کشورمان است. سه اثر گرانشنگ او، با تاریخ بیمارستان‌های ایران از آغاز تا عصر حاضر، تصحیح الاغراض الطبیه و المباحث العلائیه اثر سیداسماعیل جرجانی و نیز «تاریخ دامپزشکی و پزشکی ایران»، آثاری مرجع و دایره المعارف گونه‌اند که در آنها استاد به مجموعه میراث علمی - فرهنگی دانشمندان ایرانی در زمینه‌های گوناگون پزشکی، داروسازی و دامپزشکی پرداخته است

دکتر قربانعلی حجارود

قربانعلی حجارود دارای دکترای گیاه پزشکی از دانشگاه پلی تکنیک زونیخ، سوئیس است. وی عضو هیئت علمی دانشگاه تهران (کشاورزی) با درجه استاد است. قربانعلی حجارود پس از احراز دکترای رشته گیاه پزشکی به عضویت دانشکده کشاورزی/گروه گیاهپزشکی دانشگاه تهران در آمد. وی هم اکنون با رتبه علمی استادی مشغول به خدمت است. بیاس خدمات ارزشمند دکتر قربانعلی حجارود، جایزه دکتر قربانعلی حجارود، توسط انجمن قارچ‌شناسی ایران به منظور تشویق و ارتقای سطح قارچ‌شناسی در ایران و جهان اهدا می‌شود. این جایزه هر دو سال یکبار و همزمان با برگزاری کنگره قارچ‌شناسی به موثرترین فرد در ارتقاء اهداف انجمن، از نظر پژوهشی و آموزشی، اهدا می‌شود.

دکتر حسن لامع

حسن لامع دارای دکترای رشته میکروبیولوژی مواد غذایی از دانشگاه پاریس و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران با درجه استادی است. حسن لامع دارای کارشناسی کشاورزی از دانشگاه تهران در سال ۱۳۳۹ است. دوره تحصیلات تکمیلی خود را در کشور فرانسه و شهر پاریس با اخذ مدرک سیکل دوم بیوشیمی، میکروبیولوژی و فیزیولوژی گیاهی از دانشگاه علوم پاریس، دکترای میکروبیولوژی مواد غذایی از آزمایشگاه میکروبیولوژی (INA) پاریس را گذرانده است. ایشان دوره‌های متعددی را در پاریس گذرانده است که مس‌توان به طی دوره کامل انستیتو ناسیونال آگرونومیک پاریس (INA)، گذراندن یک دوره یکساله میکروبیولوژی شیر و یک دوره هفت ماهه میکروبیولوژی گوشت و فرآورده‌های گوشتی در CNRZ فرانسه بصورت کارورزی اشاره کرد. حسن لامع پس از اخذ مدرک دکترای در رشته میکروبیولوژی مواد غذایی به عضویت هیئت علمی گروه صنایع غذایی دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران درآمد. وی هم‌اکنون با سمت استادی در آنجا مشغول به انجام خدمت است. حسن لامع دارای بیش از ۱۶ مقاله بزبان فارسی و بیش از ۱۱ مقاله بزبان خارجی و همچنین دارای ۲ تالیف است. ایشان بیش از ۲۰ پایان‌نامه کارشناسی ارشد و دکترای راهنمایی، مشاوره و نظارت کرده است. دکتر لامع دارای تحقیقاتی در زمینه‌های میکروبیولوژی و تکنولوژی مواد غذایی است.

این مطلب ادامه دارد و بمرور زمان تکمیل می‌شود